

An Existentialist Analysis of the Concept of Freedom in the Novels *The Old Man and the Sea* by Ernest Hemingway and *When We Left the Bridge* by Abd al-Rahman Munif

Abdolahad Gheibi^{1*} | Mahin Hajizadeh² | Mayagozal Bahman³

1. Corresponding Author, Professor of Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Azarbaijan Shahid Madani University, Tabriz, Iran. E-mail: Abdolahad@azaruniv.ac.ir
2. Professor of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Azarbaijan Shahid Madani University, Tabriz, Iran. E-mail: hajizadeh@azaruniv.ac.ir
3. Ph.D. student in Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Azarbaijan Shahid Madani University, Azarbaijan, Iran. E-mail: mayagozal.bahman@azaruniv.ac.ir

---

Article Info

ABSTRACT

Article type:
Research Article

Article history:
Received: 02/05/2025
Received in revised form:
22/09/2025
Accepted: 23/09/2025

Keywords:
Existentialism,
Freedom,
The Old Man and the Sea,
When We Left the Bridge,
Ernest Hemingway,
Abd al-Rahman Munif.

The concept of freedom, one of the most complex and expansive philosophical ideas, has long been a central focus for many scholars. Existentialist philosophy, with its emphasis on the existential and ontological dimensions of human existence, provides a unique perspective on freedom. In this philosophy, human beings, as free agents, are responsible for shaping their own lives and determining their destinies. Existentialists believe that, unlike many other beings, humans do not possess a predetermined essence; instead, they create their essence through the free choices they make throughout their lives. This research employs a descriptive-analytical method to examine the main characteristics of freedom in existentialist philosophy and its manifestation in two famous novels: *The Old Man and the Sea* and *When We Left the Bridge*. The main characters in these two novels, when faced with challenging situations and difficult decisions, are compelled to accept responsibility for their choices. This study aims to demonstrate how these characters, relying on their existential freedom, struggle against life's limitations and challenges, ultimately arriving at a profound understanding of existence. Both novels illustrate that confronting freedom and responsibility shapes the path of self-creation and the search for meaning. Santiago's courageous acceptance of his choices leads to honor and purpose, whereas Zaki Nawas evasion of this existential burden impedes his authenticity and self-creation. This comparison underscores the universality of fundamental human experiences—such as freedom and the quest for meaning—across diverse cultures.

Cite this article: Gheibi, A., Hajizadeh, M., Bahman, M. (2026). An Existentialist Analysis of the Concept of Freedom in the Novels *The Old Man and the Sea* by Ernest Hemingway and *When We Left the Bridge* by Abd al-Rahman Munif. *Research in Comparative Literature*, 15 (4), 123-149.

© The Author(s).

Publisher: Razi University

DOI: 10.22126/jccl.2025.12113.2691

Extended Abstract

Introduction:

Existentialism is a philosophy that emphasizes human existence as unique and highlights the individual's responsibility. Its primary goal is to make people aware of their identity and hold them accountable for their own existence as well as the existence of all humanity. This responsibility can be painful and cause concern. Those who take existence seriously and embrace this responsibility often experience a certain level of anxiety. The central focus of existentialism is individual responsibility and the freedom of personal choice. Naturally, individual choices inherently affect others and occur within a social context. Therefore, individual responsibility implicitly or explicitly includes social considerations and commitments to society, especially in the views of later philosophers such as Sartre. Existentialist freedom is the heavy burden of self-definition in a world without predetermined meaning. From this perspective, freedom is an intimidating concept: it means there is no ground beneath our feet, only an empty void and a deep chasm. The central dynamic of existentialism is the encounter between our confrontation with the boundlessness of everything and our desire for a firm, structured foothold. What existentialism calls freedom is the act of creation and choice. Existential freedom is always accompanied by decisions in various life circumstances, causing humans to experience apprehension and fear when faced with such situations. Therefore, freedom, from this perspective, is accompanied by responsibility, fear, and apprehension. This research, through comparative studies of literary works from different cultural backgrounds and focusing on the two works *The Old Man and the Sea* and *When We Left the Bridge*, explores how existentialist concepts such as freedom, responsibility, and anxiety are reflected in fiction.

Despite numerous theoretical studies on existentialism, this research, through comparative analysis, offers a more global understanding of this philosophical school in literature and demonstrates how philosophical concepts can reveal human commonalities beyond cultural borders. The findings of this research, in addition to their literary and philosophical applications for critics and researchers of comparative studies, by emphasizing freedom and individual responsibility, can inspire readers in facing modern life challenges such as alienation and the search for meaning. The main objective of this research is to explore the engagement with existentialist concepts, explaining the commonalities and differences between the two novels considering their different cultural contexts, and demonstrating the influence of literature from existentialist philosophy in two different literary traditions. By combining philosophical analysis and a comparative literary approach, this research not only contributes to a better understanding of existentialism in literature but also illuminates universal human connections in the face of existential questions.

Method:

This research, employing a descriptive-analytical method with a comparative approach based on the American school of comparative literature, has been conducted. The methodology of the present study involves three stages: First, data were collected through library research and

content analysis of two novels, *The Old Man and the Sea* by Ernest Hemingway and *When We Left the Bridge* by Abd al-Rahman Munif, along with an examination of philosophical sources related to existentialism (especially the works of Sartre and Yalom) to extract key components such as freedom, responsibility, and anxiety. Subsequently, using qualitative content analysis, scenes, dialogues, and symbols related to existentialist concepts in both novels were extracted and compared. Furthermore, by adopting a comparative approach, the commonalities and differences between the two works in reflecting philosophical concepts were examined, considering their distinct cultural and historical backgrounds. The main criteria for comparison in this research included focusing on characterization, the actions of the main characters, and their existential crises.

Conclusion:

Existentialism asserts that humans have radical freedom to choose and define their lives, as the world lacks inherent meaning. However, this freedom also brings the anxiety of responsibility. Both *The Old Man and the Sea* and *When We Left the Bridge* explore the theme of existential freedom. In the former, Santiago, a marginalized fisherman, embodies resilient will through his free choice to persevere against nature and society. His struggle highlights how accepting responsibility shapes one's purpose. *When We Left the Bridge* explores similar themes through its characters, particularly Zaki Nadawi, who confronts difficult choices and their consequences. The novel emphasizes that freedom, while precious, is inherently tied to responsibility and anxiety, encouraging readers to reflect on the meaning of life. Despite stylistic differences, both novels emphasize freedom as a fundamental human trait essential for self-discovery and the creation of meaning. A comparative analysis reveals that confronting freedom and responsibility shapes the process of self-discovery and the search for meaning across cultures.

پیشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تحلیل اگزیستانسیالیستی مفهوم آزادی در رمان‌های پیرمرد و دریا از ارنست همینگوی و حین ترکنا الجسر از عبدالرحمن منیف

عبدالاحد غیبی^{۱*} | مهین حاجی زاده^۲ | مایه گوزل بهمن^۳

۱. نویسنده مسؤل، استاد، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز، ایران. رایانامه: Abdolahad@azaruniv.ac.ir
۲. استاد، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز، ایران. رایانامه: hajizadeh@azaruniv.ac.ir
۳. دانشجوی دکتری، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز، ایران. رایانامه: mayagozal.bahman@azaruniv.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

مفهوم آزادی، به عنوان یکی از پیچیده‌ترین و گسترده‌ترین مفاهیم فلسفی، همواره در کانون توجه اندیشمندان بوده است. فلسفه اگزیستانسیالیسم، با تمرکز بر بعد وجودی و هستی انسان، رویکردی منحصر به فرد به مفهوم آزادی ارائه می‌دهد. در این فلسفه، انسان به عنوان موجودی آزاد، مسؤولیت شکل دهی به زندگی خود و تعیین سرنوشت خویش را بر عهده دارد. اگزیستانسیالیست‌ها بر این باورند که انسان برخلاف بسیاری از موجودات، فاقد ماهیت از پیش تعیین شده‌ای است و ماهیت خود را از طریق انتخاب‌های آزادانه‌ای که در طول زندگی انجام می‌دهد، می‌سازد. در پژوهش حاضر، با بهره‌گیری از روش توصیفی-تحلیلی، به بررسی ویژگی‌های اصلی آزادی در فلسفه اگزیستانسیالیسم و نمود آن در دو رمان پیرمرد و دریا و حین ترکنا الجسر پرداخته شده است. شخصیت‌های اصلی این دو رمان، در مواجهه با موقعیت‌های چالش برانگیز، مجبورند مسؤولیت انتخاب‌های خود را بپذیرند. این دو رمان نشان می‌دهند که مواجهه با آزادی و مسؤولیت، مسیر خودسازی و معنایابی را شکل می‌دهد. پذیرش شجاعانه انتخاب‌های سانتیاگو به شرافت و معنا می‌انجامد، در حالی که گریز زکی نداوی از این بار وجودی، او را از اصالت و خودسازی بازمی‌دارد. این مقایسه، جهان‌شمولی تجربیات بنیادین انسانی مانند آزادی و جستجوی معنا را در فرهنگ‌های مختلف تأیید می‌کند.

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۱۲

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۶/۳۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۰۱

واژه‌های کلیدی:

اگزیستانسیالیسم،

آزادی،

پیرمرد و دریا،

حین ترکنا الجسر،

ارنست همینگوی،

عبدالرحمن منیف.

استناد: غیبی، عبدالاحد؛ حاجی زاده، مهین؛ بهمن، مایه گوزل (۱۴۰۴). تحلیل اگزیستانسیالیستی مفهوم آزادی در رمان‌های پیرمرد و دریا از ارنست همینگوی و حین ترکنا الجسر از عبدالرحمن منیف. *کاووش نامه ادبیات تطبیقی*، ۱۵ (۴)، ۱۲۳-۱۴۹.

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه رازی

DOI: 10.22126/jcecl.2025.12113.2691

۱. پیشگفتار

۱-۱. تعریف موضوع

اگزیستانسیالیسم^۱، فلسفه‌ای است که بر وجود انسان به عنوان یک فرد منحصر به فرد و مسؤولیت‌پذیر تأکید دارد. این فلسفه، انسان را موجودی می‌داند که در جهانی پرتنش و بی‌معنا قرار گرفته و باید برای یافتن معنا و هدف در زندگی خود تلاش کند. اگزیستانسیالیسم در اصل، واکنشی قرن نوزدهمی علیه هگل^۲ در آلمان بود؛ از ۱۹۴۰م به این سو، دومین حیات تازه‌اش را در فرانسه پیش گرفته است و در آن‌جا تا اندازه‌ای واکنشی علیه سنت آیین دکارتی^۳ می‌نماید (ر.ک: کرنستون، ۱۳۷۰: ۶۱). نخستین هدف اگزیستانسیالیسم آن است که انسان را از هویت خود باخبر کند و او را نسبت به وجودش و وجود همه انسان‌ها مسؤول کند (ر.ک: سارتر، ۱۳۸۱: ۱۰۷). به سخنی ساده، مهمترین انگیزه و جاذبه‌ی این مکتب در میان فیلسوفان و حتی مردم عادی، تأکید بر شخصیت انسان و حرمت نهادن به فرد و شورش علیه سلطه نیروهای بی‌نام و نشان اقتصادی و اجتماعی دوران مدرن است؛ دورانی که مردم را در یک زندگی مکانیزه^۴، در یک نظام پیچیده بروکراتیک^۵ اسیر کرده است (ر.ک: ناظمیان و همکاران، ۱۳۹۶: ۷۰).

آن چه را که با «من» به آن اشاره می‌کنیم، اگزیستانس است. اگزیستانس همان من است تا وقتی که به صورت موجودی عینی همچون یک شیء تلقی نشده باشد. اگزیستانس را با تجربه‌های دیگران نمی‌توان تجربه کرد، باید با آزادی و انتخاب آن را متحقق ساخت (ر.ک: مصلح، ۱۳۸۷: ۱۴۵). «آزادی» در مفهوم اگزیستانسیالیسم، فقدان ساختار خارجی است. به این ترتیب فرد برخلاف تجربیات روزمره، دیگر به جهانی موزون و ساختاریافته که پردازشی سرشتی دارد وارد نمی‌شود و حتی آن را ترک می‌کند. در عوض، فرد به طور کامل مسؤول- یا به عبارتی مؤلف- دنیا، الگوی زندگی، انتخاب‌ها و اعمال خویش است (یالوم، ۱۳۹۳: ۲۴) انتخاب‌های آگاهانه و یا کورکورانه انسان از دیدگاه وجودگرایی، ارزش تلقی شده است؛ به تعبیر دیگر، در فلسفه اصالت وجود انسان، بدون توجه به ارزش و غیر ارزش بودن عملکردها، صرفاً رضایتمندی انسان انتخاب‌گر از اقداماتش مطرح است (ر.ک: علیشاهی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۰۲). در واقع؛ در این مکتب، انسان هیچ حالت از پیش تعیین

1. Existentialism
2. Hegel
3. Descartes
4. Mechanized
5. Bureaucratic

شده‌ای مانند رنج و شادی ندارد و همه این حالات حاصل آگاهی فرد است (ر.ک: داد، ۱۳۸۲: ۴۹). «آزادی» از این دید، مفهومی مرعوب کننده دارد: به این معناست که زیر پیمان زمینی نیست، هیچ چیز جز حفره‌ای تهی و گودالی ژرف. پس پویایی کلیدی اگزستانسیال، همان برخورد میان رویارویی مان با بی‌پایگی همه چیز و آرزویمان برای جای پای محکم و ساختاریافته است (ر.ک: یالوم، ۱۳۹۳: ۲۵). در نظر سارتر^۱، آزادی ذات و ماهیت خاصی ندارد، زیرا آزادی یک امر شخصی است، و هر کس معنی خاص آزادی خود را دارد: من نمی‌توانم ماهیتی به آزادی تصور کنم. اما آزادی اساس هر ماهیتی است: ما ماهیت هر چیزی را به وسیله امکان عملی که داریم، یعنی آزادی، تأسیس می‌کنیم. این تفکر سارتر کاملاً ذهنی و اعتباری است و به همین جهت به فلسفه اصالت معنی منتهی می‌شود (ر.ک: نوالی، ۱۳۷۹: ۲۳۰). به طور کلی در نظر سارتر، جایی که من درباره هستی خود بیندیشم و بپرسم با آزادی روبرو می‌شوم (ر.ک: احمدی، ۱۳۸۸: ۲۲۵). آنچه اگزستانسیالیسم آزادی می‌داند، ساختن و انتخاب است و آزادی اگزستانسیالیسم همواره با انتخاب در شرایط گوناگون زندگی همراه بوده است و انسان زمانی که خود را در این وضعیت می‌یابد دچار دلهره و ترس می‌شود. بنابراین آزادی در این دیدگاه با مسئولیت‌پذیری، ترس و دلهره همراه است.

داستان کوتاه پیرمرد و دریا اثر ارنست همینگوی^۲ فراتر از یک روایت ساده از مبارزه یک ماهیگیر پیر با یک ماهی بزرگ است؛ در واقع، این داستان به عمق وجود انسان و مفاهیم فلسفی مانند آزادی اگزستانسیالیستی می‌پردازد. همچنین رمان *حین ترکنا العجر بر جسته‌ترین* اثر عبدالرحمن منیف نویسنده سرشناس سعودی است که تصویرگر دردها و آرزوهای انسان جویای آزادی و حقیقت است که در این مسیر شکست خورده و دچار سرخوردگی گشته است؛ موضوعی که از منظر اگزستانسیالیستی قابل تامل و تحلیل است. تحلیل این دو اثر با رویکرد تطبیقی می‌تواند به درک بهتر و کشف ابعاد تازه‌ای از آنها کمک کند. هر چند این دو رمان از نظر زمانی، مکانی و فرهنگی تفاوت‌های بسیاری دارند، اما اشتراکاتی در سطح عمیق‌تر وجود دارد که آن دو را قابل مقایسه می‌کند. بررسی تطبیقی این دو اثر ادبی نشان می‌دهد که اشتراکات بنیادینی در سطوح مختلف ساختاری و مضمونی میان آن‌ها وجود دارد. در سطح موضوعی، هر دو رمان حول محور روایت کشمکش قهرمان داستان با یک شکار یا هدف متعالی می‌گردند؛ تقلا و درگیری صیاد با هدف خود، که فراتر از یک

1. Sartre

2. Ernest Hemingway

کنش صرف فیزیکی، به بستری برای دیالوگ ضمنی و برقراری نوعی رابطه میان شکارچی و شکار مبدل می‌گردد. این رویکرد، تمایل نویسندگان به تمرکز بر کنش‌ها و گفتمان شخصیت محوری، و اجتناب از پرداختن به لایه‌های پیچیده اجتماعی و جهان‌سازی‌های گسترده را آشکار می‌سازد؛ امری که موجب تمرکز مخاطب بر ابعاد درونی و کنش‌گرایی شخصیت اصلی می‌شود. از منظر فنی و سبکی، هر دو رمان از شیوه‌های روایت غیرمستقیم و چندلایه، از جمله تلمیح و رمز، بهره می‌برند. این رویکرد سبکی، فضایی را برای تفسیر آزادانه‌ی معانی توسط خواننده فراهم می‌آورد و به مخاطب اجازه می‌دهد تا برداشت‌های شخصی و چندوجهی خود را از متن ارائه دهد. بدین ترتیب، هر دو اثر، خواننده را نه به مثابه دریافت‌کننده‌ی منفعل معنا، بلکه به عنوان شریکی فعال در فرایند معناسازی متن، درگیر می‌سازند.

۲-۱. ضرورت، اهمیت و هدف

پژوهش حاضر با مطالعات تطبیقی میان آثار ادبی با زمینه‌های فرهنگی متفاوت و با تمرکز بر دو اثر پیرمرد و دریا و حین ترکنا الجسر، به بررسی عمیق‌تر چگونگی بازتاب مفاهیم اگزیستانسیالیستی مانند آزادی، مسئولیت‌پذیری و اضطراب در ادبیات داستانی می‌پردازد. با وجود مطالعات متعدد نظری درباره اگزیستانسیالیسم، این تحقیق از طریق تحلیل تطبیقی، درک جهانی‌تری از این مکتب فلسفی در ادبیات ارائه می‌دهد و نشان می‌دهد که چگونه مفاهیم فلسفی می‌توانند فراتر از مرزهای فرهنگی، اشتراکات انسانی را آشکار کنند. یافته‌های این پژوهش علاوه بر کاربردهای ادبی و فلسفی برای منتقدان و پژوهشگران مطالعات تطبیقی، با تأکید بر «آزادی» و «مسئولیت فردی»، می‌تواند به خوانندگان در مواجهه با چالش‌های زندگی مدرن مانند از خودبیگانگی و جستجوی معنا الهام بخشد. اهداف اصلی این تحقیق شامل تحلیل مواجهه شخصیت‌های اصلی با مفاهیم اگزیستانسیالیستی، تبیین اشتراکات و تفاوت‌های دو رمان با توجه به زمینه‌های فرهنگی متفاوت، و نشان دادن تأثیرپذیری ادبیات از فلسفه اگزیستانسیالیسم در دو سنت ادبی مختلف است. با ترکیب تحلیل فلسفی و رویکرد ادبی تطبیقی، این پژوهش نه تنها به درک بهتر اگزیستانسیالیسم در ادبیات کمک می‌کند، بلکه پیوندهای جهان‌شمول انسانی را در مواجهه با پرسش‌های وجودی آشکار می‌سازد.

۳-۱. پرسش‌های پژوهش

- مؤلفه آزادی در این دو رمان چگونه نمود یافته است؟

- چگونه شخصیت‌های اصلی این رمان‌ها در چارچوب اگزیستانسیالیسم با مفهوم آزادی مواجه می‌شوند؟

۴-۱. پیشینه پژوهش

پیشینه مرتبط با موضوع مقاله حاضر را می‌توان در دو بخش بررسی کرد: بخش نخست پژوهش‌هایی که به مفهوم آزادی اگزیستانسیالیستی پرداخته‌اند. مانند:

مقاله «تأملی بر مفهوم آزادی و اختیار از منظر اگزیستانسیالیسم با تکیه بر آراء کی‌یرکگارد» به قلم حمید رضانیا شیرازی و مجتبی اعتمادی‌نیا (۱۳۹۵) در فصلنامه پژوهش‌های اعتقادی - کلامی به چاپ رسیده است. نویسندگان به این نتیجه رسیده‌اند که اندیشه‌های کی‌یرکگارد و غالب فیلسوفان اگزیستانسیالیست در باب فردیت و آزادی و اختیار انسان، با برخی از آموزه‌های بنیادین ادیان ابراهیمی به ویژه اسلام سر‌ناسازگاری دارد. مد نظر آوردن آزادی و فردیت به مثابه یک ارزش فی‌نفسه و نگاه غایت‌انگارانه به آن، با نگاه ادیان ابراهیمی به آزادی و اختیار انسان به مثابه یک ارزش واسط در خدمت کمال بشری تا حدودی با روح حاکم بر منظومه فکری کی‌یرکگارد و سایر فیلسوفان اگزیستانسیالیست ناسازگار می‌نماید. مقاله «بررسی تطبیقی آزادی از دیدگاه شهید مطهری و ژان پل سارتر» (۱۳۹۵) توسط محسن قمی و میرزاعلی کتابی نگاشته شده است که در این مقاله به مقایسه و تطبیق نظریات شهید مطهری و سارتر پرداخته شده است. از نتایج به دست آمده پژوهش این است که از دیدگاه استاد مطهری آزادی جنبه مقدمی و وسیله‌ای دارد برای رسیدن انسان به کمال نهایی خویش. ولی سارتر آزادی را تنها ارزش ذاتی و بالاصاله می‌داند، که حقیقت و خود واقعی انسان و کمال نهایی است. معصومه حافظی مقاله‌ای با عنوان «آزادی از دیدگاه چهار فیلسوف اگزیستانسیالیسم؛ سورن کی‌یرکگارد، مارتین هایدگر، گابریل مارسل، ژان پل سارتر» (۲۰۱۶) نوشته است و در آن به بررسی دیدگاه‌های مختلف در مورد آزادی می‌پردازد.

بخش دوم مربوط به پژوهش‌هایی است که در ارتباط با رمان‌های پیرمرد و دریا و حین *ترکنا الجسر* انجام شده است. از این آثار که به موضوع مقاله حاضر مرتبط است می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد: پایان‌نامه‌ای در دانشگاه الجزائر با عنوان «همنجوای و روایة العریبة: دراسة مقارنة من خلال بعض النماذج» (۲۰۱۰) توسط عبدالکریم کریمی به رشته تحریر در آمده است که در فصلی از این پایان‌نامه به مقایسه

دو اثر پیرمرد و دریا و حین ترکنا الجسر از منظر شخصیت و اسلوب فنی رمان و موقعیت سیاسی و اجتماعی داخل رمان می‌پردازد. نویسنده در این پژوهش معتقد است، با وجود اینکه هر دو رمان پیرمرد و دریا و حین ترکنا الجسر، به طور مشترک بر تلاش فردی و انزوای قهرمانان خود در مواجهه با طبیعت و دستیابی به اهداف بزرگ تأکید دارند و هر دو از نمادگرایی و سبک کنایه‌آمیز برای کاوش در عمق روانشناختی و فلسفی تلاش انسان بهره می‌برند، اما در پیام نهایی خود تفاوت فاحشی دارند؛ پیرمرد و دریا نمایانگر پیروزی روح و استقامت در برابر شکست مادی است، در حالی که حین ترکنا الجسر به ناامیدی انسان در مواجهه با چالش‌های اجتماعی و سیاسی اشاره دارد، تفاوتی که ریشه در تفاوت‌های فرهنگی و تاریخی این دو اثر دارد. اما وجه تمایز مقاله حاضر با پیشینه یاد شده، در این است که پژوهش پیش‌رو بر آن است تا تلاش‌های افرادی را که با پذیرش مسئولیت انتخاب‌های فردی، نگاهی عمیق‌تر به هستی خود یافته و معنایی اصیل برای زندگی خویش بنا نهاده‌اند، برجسته سازد. در چارچوب نظریه آگزیستانسیالیسم، برتری دادن به خط‌مشی‌ها و تعیین‌کننده‌های بیرونی، مانع از دستیابی به خودآگاهی اصیل و ساخت معنای درونی می‌گردد. از این رو، این مطالعه بر اهمیت خود-تعینی و مسئولیت‌پذیری فردی به عنوان پایه‌های شکل‌گیری معنای اصیل در تجربه زیسته تأکید دارد. مقاله «کاوش تطبیقی گفتمان بوشی گرمس در حین ترکنا الجسر و پیکر فرهاد» (۱۴۰۰) در مجله کاوش نامه ادبیات تطبیقی توسط آذر دانشگر و همکاران منتشر شده است. در این پژوهش با بررسی پی‌رفت‌ها و قاعده‌های مختص به زبان رمان‌ها و تقطیع ساختارهای سطح روایی، نشانه‌های حسی-ادراکی استخراج شده است. مقاله «روایه حین ترکنا الجسر لعبدالرحمن منیف دراسة في الأنا و الغير» (۲۰۱۹) که توسط مهرداد آقایی و عفاف داغری در مجله *دراسات في السردانية العربية* منتشر شده، به بررسی یکی از مفاهیم فلسفی من و دیگری در این رمان پرداخته شده است و نویسندگان اشاره می‌کنند که منیف معتقد است که آزادی باید در اعمال و کارهای انسان‌ها باشد. مقاله «توازی تصویری؛ کاربست اسلوب معادله در اوسنه بابا سبجان، جایی دیگر و پیرمرد و دریا» (۱۴۰۱) اثر بهادر باقری، منتشر شده در مجله پژوهشنامه نقد ادبی و بلاغت، به بررسی توازی تصویری که یکی از شگردهای شعری است در این سه داستان پرداخته است و نویسنده توازی تصویری را، با تشبیه مرکب در شعر مشابه می‌داند. مقاله «بررسی و تحلیل پیرمرد و دریای ارنست همینگوی از منظر بازسازی شناختی مایکنام» (۱۳۹۶) توسط معصومه منتشلو و همکاران در مجله روانشناسی و روانپزشکی شناخت منتشر شده است، نویسندگان با رویکرد روانشناسی

در این رمان به بررسی خودگویی‌ها و گفتگوی شخصی و آثار مثبت و منفی آن پرداخته‌اند. مقاله «بررسی نشانه‌ای - فرهنگی و تغییر ایدئولوژی در ترجمه براساس تحلیل گفتمان انتقادی، مطالعه موردی پیرمرد و دریا اثر ارنست همینگوی» (۱۳۹۵) توسط آناهیتا امیرشجاعی و محمد حسین قریشی در مجله زبان پژوهشی دانشگاه الزهراء منتشر شده است و نویسندگان، به بررسی ترجمه این رمان پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که مترجم با اقتباس شیوه بومی‌سازی، طبیعی‌سازی ایدئولوژیک سعی بر انتقال ایدئولوژی و گفتمان غالب داشته است. ولی آنچه مهم می‌نماید این است که به مفهوم آزادی اگزستانسالیستی به صورت تطبیقی در این رمان‌ها پرداخته نشده است.

۵-۱. روش پژوهش و چارچوب نظری

این پژوهش با بهره‌گیری از روش توصیفی-تحلیلی و با اتخاذ رویکرد تطبیقی مبتنی بر مکتب آمریکایی ادبیات تطبیقی انجام شده است. روش‌شناسی تحقیق حاضر شامل سه مرحله است: ابتدا داده‌ها از طریق مطالعه کتابخانه‌ای و تحلیل محتوای دو رمان پیرمرد و دریا اثر ارنست همینگوی و حین سارتر و یالوم) برای استخراج مؤلفه‌های کلیدی مانند آزادی، مسئولیت و اضطراب گردآوری شده‌اند. سپس با استفاده از تحلیل محتوای کیفی، صحنه‌ها، دیالوگ‌ها و نمادهای مرتبط با مفاهیم اگزستانسالیستی در دو رمان استخراج و مقایسه شده‌اند. در ادامه، با اتخاذ رویکرد تطبیقی، اشتراکات و تفاوت‌های دو اثر در بازتاب مفاهیم فلسفی با توجه به تفاوت‌های فرهنگی و تاریخی آنها مورد بررسی قرار گرفته است. معیارهای اصلی تطبیق در این پژوهش شامل تمرکز بر شخصیت‌پردازی، کنش‌های شخصیت‌های اصلی و بحران‌های وجودی آنها بوده است.

۶-۱. گذری بر دو رمان پیرمرد و دریا و حین توکنا الجسر

رمان پیرمرد و دریا، روایتی ساده و در عین حال عمیق از ارنست همینگوی است که او را به اوج شهرت رساند و جایزه نوبل ادبیات را برایش به ارمغان آورد. سانتیاگو، ماهیگیری کهنسال و تنها، پس از هشتاد و چهار روز بدشانسی، تصمیم می‌گیرد به اعماق دریا برود و شانس خود را بیازماید. مبارزه نفس‌گیر او با یک ماهی غول‌پیکر، اوج داستان را تشکیل می‌دهد. استقامت و اراده راسخ سانتیاگو در برابر طبیعت خشن و بی‌رحم، خواننده را تحت تأثیر قرار می‌دهد. او با تمام توان با ماهی می‌جنگد و در نهایت پیروز می‌شود، اما پیروزی‌اش کوتاه مدت است. کوسه‌ها به طعمه ارزشمند او حمله کرده و تنها

اسکلت آن را باقی می‌گذارند. با وجود این شکست ظاهری، ساتیاگو تسلیم نمی‌شود و با امید به آینده، به خانه باز می‌گردد.

رمان *حین ترکنا الجسر* اثری تأثیرگذار از عبدالرحمن منیف است که در آن، نویسنده با نگاهی ژرف به روحيات نسل جوان عرب در مواجهه با شکست‌های جمعی می‌پردازد. رمان، روایت جستجوی هویت و معنای زندگی توسط زکی نداوی، سربازی شکست خورده، در میان آشفتگی‌های سیاسی و اجتماعی زمانه خود است. زکی، برای فرار از احساس شکست و سرخوردگی، به دنبال پرنده‌ای افسانه‌ای و زیبا است. این جستجو، برای او فراتر از یک شکار ساده است؛ چرا که هر بار که به آن پرنده فکر می‌کند، یاد پل ناتمامی می‌افتد که قرار بود ساخته شود اما به دلایلی نامعلوم، ساخت آن متوقف شد. او امیدوار است با شکار این پرنده، تسلی خاطر پیدا کند و به آرامش برسد. با این حال، پس از تلاش‌های فراوان و رنج‌های بسیار، زکی با ناامیدی روبرو می‌شود. پرنده‌ای که شکار کرده، نه آن پرنده افسانه‌ای، بلکه جغدی زشت و معمولی است. این رویداد، زکی را با واقعیت تلخ زندگی مواجه می‌کند و او را وادار می‌کند تا از خیالات و توهمات خود دست بکشد. در نهایت، زکی با اراده‌ای قوی و شخصیتی مصمم، از دل شکست‌ها و ناامیدی‌ها، معنای جدیدی برای زندگی می‌یابد. او درمی‌یابد که جستجوی او برای پرنده‌ای افسانه‌ای، در واقع جستجویی برای یافتن خود واقعی و هویت گمشده‌اش بوده است.

۲. پردازش تحلیلی موضوع

۲-۱. آزادی از دیدگاه اگزیستانسیالیسم

هیچ مکتبی به اندازه اگزیستانسیالیسم بر روی آزادی و انتخاب آدمی تکیه و تأکید نداشته است (ر.ک: غیاثی کرمانی، ۱۳۷۵: ۱۰). اگزیستانسیالیست‌ها، در باب مسأله آزادی توجه‌شان بر مدار معنای عاطفی و نه توصیفی کلمه دور می‌زند. معنای عاطفی را نه استدلال و منطق، بلکه ادبیات تخیلی که بر احساسات اثر می‌نهند، تغییر می‌دهند (ر.ک: کرنستون، ۱۳۷۰: ۶۲). مفهوم آزادی، به طور کلی، مبین حالت کسی است که الزام و اجباری بر وی تحمیل نمی‌شود؛ مانند جبر اقتصادی، جغرافیایی، تعلیم و تربیت، مخصوصاً در نظر سارتر، آزادی عبارت از گذر و تجاوز، تحول، رهایی از یک نگرش، بیان یک اعتراض، خواستن حتی بدون موفقیت و امکان رفتارهای مختلف می‌باشد. در نظر اورنگ‌ای

کاست^۱ و اسپرس^۲ آزادی عبارت از؛ اطاعت از مراتب بالا و افراد شایسته است. به همین جهت در نظر اسپرس، وجود خداوند برای تحقق آزادی ضروری است (ر.ک:نوالی، ۱۳۷۹: ۳۴۲).

همچنین، گردن نهادن به قانون، از آن جا که گسستی از عوامل ناآگاه و خیزشی به سوی آگاهی از ارزش است، خود به معنی آزادی است: اما این امر همه چیز را به مسأله تبدیل می‌کند و به انتخاب می-انجامد. خود، با انتخاب، با شناخت آزادی و مسؤولیت‌گریزناپذیرش نسبت به خودش، توسط قانون محدود نمی‌شود، می‌پذیرد؛ پس، قانون یک وسیله، یک میانجی است، چیزی است توضیحی و نه تبدیلی، سقراط گونه و نه مستبد گونه. در اساس، قانون تنها می‌تواند به تصمیم شخصی روشنی بخشد و هرگز نمی‌تواند به آن حقانیت دهد (ر.ک:بلاکهام، ۱۳۷۲: ۷۸).

در نظر سارتر، انسان محکوم به آزادی است، یعنی نمی‌تواند نظری نداشته باشد. انسان مجبور است آنچه نیست باشد و همین امر آزادی او را می‌سازد. به عبارت دیگر، انسان در صیوره دائمی است. بنابراین، آزادی خلاق است و ماهیت هر چیزی از آزادی است (ر.ک:نوالی، ۱۳۷۹: ۳۴۲). سارتر فیلسوف اگزستانسیالیستی است که بیش از همه به مسأله آزادی التفات دارد، و هیچ کجا ابراز علاقه‌ای نمی‌نماید که کلمه را از سرنو تعریف کند. او بر این فرض کار می‌کند که مردم می‌دانند «آزادی» نمودار چیست. دل مشغولی او در جهت تغییر دادن احساسات ایشان نسبت به آن چه که آزادی نمودارش است معطوف می‌شود، و نیز در جهت اعتراف به، ترس من آزاد است و جلوه‌ای از آزادی من است؛ من تمام آزادیم را در ترسم می‌گذارم... (ر.ک:کرنستون، ۱۳۷۰: ۶۰).

سارتر می‌گوید: «ما تنهایم، بدون دستاویزی که عذرخواه ما باشد. این معنی، همان است که من با جمله، بشر محکوم به آزادی است، بیان می‌کنم. بشر محکوم است، زیرا خود را نیافریده و در عین حال آزاد است، زیرا همین که پا به جهان گذاشت مسؤول همه کارهایی است که انجام می‌دهد» (سارتر، ۱۳۸۹: ۴۰). بر حسب نظر سارتر، آزادی از آن کسی است که دارای آگاهی و قدرت انتخاب است. به محض این که ما دارای قصد و نیتی شویم، یعنی برای خود نظری پیدا کنیم، امکان انتخاب نیز برای ما فراهم می‌شود. آگاهی و انتخاب در نزد انسان عین هم هستند. هر نظر توأم با آگاهی، انتخاب آزادانه است، هر یک از اعمال کاملاً مهم و حتی اعمال ظاهراً بی معنی ما، مبین انتخاب ماست که در اعمال ما

1. Ortega y gasset

2. Jaspers

گسترده شده است، همین امر است که ما آن را آزادی نامیده‌ایم. بنابراین آزادی ما در حدود آگاهی‌ها و قصدهای ماست (ر.ک:نوالی، ۱۳۷۹: ۲۲۸).

یکی از مفاهیم مهم در این فلسفه این است که، آزاد بودن به معنی توانایی اجرای هدف نیست، بلکه به معنی تعیین آن چیزی است که انسان می‌خواهد، نه دستیابی به آن چه انسان می‌خواهد، بلکه تعیین آن چه انسان می‌خواهد در معنای گسترده انتخاب این که انسان چگونه زندگی کند و چه غایت‌هایی را دنبال کند (ر.ک: بلاکهام، ۱۳۷۲: ۲۰۶). به عبارت دیگر آزادی مستلزم قبول تعهد و مسئولیت در جهان است. با این حال می‌توان اضافه کرد آزادی به یک نگرش محض تبدیل می‌شود، به طور مثال بر حسب نظر سارتر هر تصمیم ساده، دلیل بر آزادی است. وقتی یک زندانی تصمیم به نجات خود از زندان می‌گیرد، ولی هرگز موفق نمی‌شود، باز هم آزاد است، زیرا پیروزی، دلیل بر اثبات آزادی نمی‌باشد (ر.ک:نوالی، ۱۳۷۹: ۴۵).

بالاخره، آزادی انسان در گرو نگرشی است که در برابر حوادث انتخاب می‌کند، همین نگرش نیز به امور مختلف بستگی دارد که همواره در دسترس ما قرار ندارند، در هر صورت آزادی ما به نظر اگزیستانسیالیست‌ها، به نگرش ما وابسته است. اما ریشه‌های این نگرش کاملاً آشکار نیستند: یعنی آزادی به وضعی مربوط است که ما در برابر حوادث انتخاب می‌کنیم، متقابلاً این حوادث نیز، در چگونگی وضعیت ما اثر می‌گذارند و نگرش ما را می‌سازند. ظاهراً ما در یک تناوب و دور لاینحل و آغاز شده‌ای قرار داریم که خروج از آن دور مشکل است (همان: ۱۸۶). بنابراین، انسان می‌تواند به آزادی برسد، به شرط آن که نفس خویش را از قوه به فعل آورد و جهد کند تا خودش باشد (ر.ک: فروم، ۱۳۷۰: ۲۶۲).

در واقع، آزادی اگزیستانسیالیستی، به معنای آزادی فرد برای انتخاب و تعیین مسیر زندگی خود، بدون توجه به قضا و قدر یا ارزش‌های از پیش تعیین شده است. این آزادی با مسئولیت همراه است و فرد را ملزم می‌کند تا در برابر انتخاب‌های خود پاسخگو باشد و این امر با نوعی اضطراب و ترس همراه است که باعث دلهره در فرد می‌شود. دلهره آزادی به این معناست که اگر کسی یقین کند که آزاد است دلهره عجیبی پیدا می‌کند، ولی چون خود را در تصمیم‌گیری‌ها محدود و مقید و محصور می‌بیند احساس آرامش می‌کند. پس دلهره آزادی مشروط به دو امر است. اول، آزادی واقعی. دوم، آگاهی از این آزادی در همه‌گزینه‌ها و انتخاب‌ها و تصمیم‌ها. و ما که از تصمیم‌های خود شادمان هستیم به این

دلیل است که خود را آزاد ندیده بلکه می‌گوییم: جز آن که انجام داده‌ام کار دیگری نمی‌توانستم بکنم (ر.ک: غیاثی کرمانی، ۱۳۷۵: ۸۳). بنابراین آن چه مسلم می‌نماید این است که آزادی، در فلسفه اگزستانسیالیسم، عنصر محرک زندگی است و انسان با آزادی معنا می‌یابد و در این راستا ماهیت خود را می‌سازد و این ساختن و آفریدن با انتخاب و گزینش در مسیر زندگی میسر می‌شود. و این آزادی و انتخاب باعث مسؤولیت می‌شود و این مسؤولیت همواره دلهره و اضطراب را در نهاد انسان ایجاد می‌کند.

۱-۲-۱. انتخاب آگاهانه و پذیرش مسؤولیت

هر انسانی می‌تواند در بطن الزامات گوناگون، نظری داشته باشد. این توانایی «آزادی» نامیده شده است. یعنی انسان همواره قدرت انتخاب دارد، حتی زمانی که انتخاب نمی‌کند آن نیز نوعی انتخاب محسوب می‌شود. مراد از آزادی مطلق انسانی، خروج از شرایط اجتماعی و از موقعیت خاص نمی‌باشد و یا آزادی به معنای حذف الزامات گوناگون نیست، بلکه مراد این است که انسان می‌تواند در هر موقعیتی با تفکر و استنباط خود راهی نو پیدا کرده و نگرشی نو خلق نماید (ر.ک: نوالی، ۱۳۸۳: ح). به طور کل، آگاهی از این آزادی مطلق و مسؤولیت بی‌نهایت منجر به اضطراب می‌شود. این اضطراب ناشی از درک این است که هیچ راهنمای بیرونی یا تعریف از پیش تعیین شده‌ای برای «چگونه زیستن» وجود ندارد و تمام بار این انتخاب‌ها بر دوش خودتان است. بنابراین، انتخاب جزء جدایی‌ناپذیر آزادی اگزستانسیالیستی و هسته مرکزی آن است و هر جا سخن از آزادی باشد مفهوم انتخاب نیز همراه آن خواهد بود. انسان به عنوان موجودی آزاد، دائماً در حال انتخاب است و هر انتخاب، ما را به فردی که هستیم تبدیل می‌کند. این دیدگاه فرد را مسؤول انتخاب‌های فردی خود می‌داند در واقع با هر انتخابی که انجام می‌دهیم مسؤولیت آن انتخاب نیز برعهده ماست. البته پذیرش کامل مسؤولیت تنها به این معنی نیست که فرد دنیا را سرشار از اهمیت کند، بلکه به این معنا هم هست که فرد این آزادی و مسؤولیت را دارد که در صورت امکان، محیط بیرونی خویش را نیز تغییر دهد (ر.ک: یالوم، ۱۳۹۳: ۳۸۶). البته، مسؤول بودن، رنج‌آور و مایه نگرانی است. تمام کسانی که در برابر هستی نگرش جدی دارند و احساس مسؤولیت می‌کنند، نوعی نگرانی نیز همراه آنان خواهد بود (ر.ک: نوالی، ۱۱۹: ۱۳۷۹).

در داستان پیرمرد و دریا، سانتیاگو به رغم ناکامی‌های پی در پی در طول هشتاد و چهار روز در صید ماهی تصمیم می‌گیرد تا به دریا برود تا این بار بتواند ماهی بزرگی را صید کند. این انتخاب، اوج آزادی او و نشان دهنده‌ی مسؤولیت‌پذیری او در برابر تصمیم خود است. او نمی‌داند که چه در پیش

رو دارد، اما همچنان به دنبال تحقق رویاهای خود است. در ابتدای داستان می‌بینیم که «پسرک از این که هر روز می‌دید پیرمرد با قایق خالی در حال بازگشت است غمگین می‌شد» (همینگوی، ۱۳۷۶: ۲) با اینکه پیرمرد هشتاد و چهار روز بود که برای صید به دریا می‌رفت ولی از صید خبری نبود؛ گویی پیرمرد در یک چرخه تکراری بی‌معنا و پوچ، گیر افتاده بود و تنها و جدای از دیگران به دنبال معنای هستی خود می‌گشت. در واقع او بدون ناامیدی هر روز انتخاب می‌کرد که به دریا برود فارغ از اینکه نتیجه آن روز چه باشد. این تکرار نشان می‌دهد که انتخاب‌های او محدود شده است و او برای ساختن معنای زندگی در تنگنا قرار گرفته است. در واقع این جمله به ظاهر ساده به طور ضمنی به مفهوم آزادی می‌پردازد و در عین حال، حضور پسرک در این صحنه نشان می‌دهد که او نیز با مفهوم آزادی درگیر شده و به این فکر می‌کند که چگونه می‌تواند از آزادی خود برای ایجاد معنای بیشتر در زندگی استفاده کند، زیرا که نمی‌خواهد همانند پیرمرد در چرخه زندگی تکراری گرفتار شود.

سانتیاگو با وجود سن و سال و مشکلات فراوان، همچنان به شغل خود عشق می‌ورزد و از آن دست نمی‌کشد. این انتخاب، نشان از علاقه و تعهد او به کارش دارد. او می‌گوید: «شاید نمی‌بایست ماهیگیر می‌شدم، اما من برای همین کار زاده شده‌ام» (همان: ۷۶). پیرمرد که با خطرات و مسئولیت ناشی از ماهیگیر بودنش روبرو می‌شود برای لحظه‌ای این انتخاب خود را به چالش می‌کشد، چون ماهیگیر بودنش او را که در یک اقیانوس بی‌کران به دور از منطقه امن گرفتار شده بود و هر آن، او را با حوادثی که ممکن بود موجب مرگش شود همراه می‌کرد، اما او با وجود این اضطراب و دلهره، با اراده آزاد این کار را انتخاب کرده است و تا رسیدن به هدف خود که صید ماهی بزرگ بود، عقب نشینی نکرد؛ هر چند که او، از خطرات محتمل الوقوع آگاه بود.

پیرمرد در جای جای داستان این جمله را تکرار می‌کند: "I wish I had the boy" (ترجمه: ای کاش پسرک را آورده بودم) (همان: ۷۸) و باز خودش جواب می‌دهد:

"Bee eee eeee eee ee aaaa aaa aa aa rrrr rrrr rr ff"

(ترجمه: اما حالا که او را با خود نیاورده‌ای، فقط خودت هستی و خودت) (همان: ۷۸)

سانتیاگو با این جمله به مسئولیت فردی خود در قبال انتخاب‌هایش اشاره می‌کند. او به این نتیجه می‌رسد که عدم همراه داشتن پسرک، نتیجه انتخاب خودش بوده و اکنون باید عواقب آن را بپذیرد. پیرمرد با تکرار این جمله بر تنهایی ذاتی انسان تاکید می‌کند و اینکه انسان در نهایت با خود و انتخاب‌هایش روبرو است و این انسان است که خالق سرنوشت خود و نقاش زندگی خود می‌باشد.

پیرمرد در عین حال که بر وجود شانس اذعان دارد، بر اهمیت تلاش و انتخاب‌های فردی تأکید می‌کند؛ او معتقد است که خوش‌شانسی امری اتفاقی است، اما آمادگی و دقت، انسان را برای استفاده از فرصت‌های ناگهانی آماده می‌کند:

“I keep them with precision. Only I have no luck any more. But who knows? Maybe today. Every day is a new day. It is better to be lucky. But I would rather be exact. Then when luck comes you are ready”

(ترجمه: من طناب‌ها را درست و محکم می‌گیرم. فقط عیب اینجاست که دیگر بخت یارم نیست. اما چه کسی می‌داند؟ شاید امروز طور دیگری شود. هر روز، روز تازه‌ای است. بهتره آدم خوش‌شانس باشد. ولی من دقت را ترجیح می‌دهم به این ترتیب وقتی شانس به سراغ آدم بیاید، آمادگی لازم رو داره) (همان: ۴۲).

این دیدگاه نشان از اعتقاد او به آزادی اراده و مسؤولیت فردی دارد. پیرمرد بار دیگر بر سر دوراهی در انتخاب می‌ماند، از طرفی با ماهی همدلی می‌کند و از طرف دیگر ضرورت بقا، باعث می‌شود که برخلاف میل واقعی خود تصمیم بگیرد:

“I hhhh I cddddæed eee f.... .. ss yy eeeeeeeeBtt I uu st kill him and keep iiiiii ii ii i ii

(ترجمه: ای کاش می‌توانستم به ماهی غذا بدهم. او برادر من است. اما باید او را بکشم و برای این کار باید قدرت داشته باشم) (همان: ۹۰)

ماهی به عنوان یک موجود زنده، نماد زندگی است و این عبارت رابطه عمیق عاطفی بین انسان و ماهی را نشان می‌دهد. کشتن ماهی تصمیمی است که با ارزش‌های انسانی در تضاد است اما گاهی انسان به عنوان یک موجود زنده مجبور می‌شود تصمیماتی بگیرد که مخالف ارزش‌هایی است که باید به آن پایبند باشد.

سانتیاگو در شرایط سختی گرفتار شده بود، ولی تن به تسلیم نداد. چون پیوسته در تلاش بود و برای دیدن چهره پیروزی هیچ وقت، شکست را باور نکرد و همواره بر این اعتقاد بود که آدم برای شکست آفریده نشده است. ممکن است ناپود شود، اما شکست نمی‌خورد و از این جهت است که سانتیاگو، قهرمان این داستان، در برابر ابدیت پیروز می‌شود (ر.ک: علیزاده، ۱۳۸۴: ۳۸). پیرمرد در طول روز با خود صحبت می‌کرد و موقعیت‌های مختلفی که پیش می‌آمد را می‌سنجید. او می‌گوید:

“Waat llll uuu oo wwwff yyyyyeee nneee ttttt t Waat can uuu ??? Fggt eeeee ee ee “ “ttt ttttt t tt t ttt tt I ”””

(ترجمه: اگر کوسه‌ها شب برگردند تو چه خواهی کرد؟ چه می‌توانی بکنی؟ پیرمرد گفت: با آن‌ها می‌- جنگم. تا دم مرگ می‌جنگم) (همینگوی، ۱۳۷۶: ۱۹۲).

پیرمرد تصمیم می‌گیرد که با کوسه‌ها بجنگد هر چند می‌داند که این انتخاب ممکن است باعث مرگ او شود. او می‌تواند تسلیم شود یا بجنگد. با انتخاب مبارزه، او مسئولیت زندگی خود را برعهده می‌گیرد و نشان می‌دهد که انسان حتی در شرایط سخت، قادر به انتخاب است و با این انتخاب معنای زندگی خود را می‌سازد و از حس پوچی‌هایی می‌یابد.

در رمان *حین ترکنا الجسر نیز* «زکی نداوی» شخصیت اصلی رمان، در طول داستان با چالش‌های مختلفی روبرو می‌شود که مدام در حال انتخاب راه‌های گوناگون است. این انتخاب‌ها نه تنها بر زندگی شخصی او، بلکه بر سرنوشت اطرافیانش نیز تأثیر می‌گذارد. این وضعیت، همان وضعیت انسان در فلسفه اگزیستانسیالیسم است که دائماً در حال انتخاب و مسئولیت‌پذیری در برابر انتخاب‌های خود است.

زکی که با همراهانش برای مقابله با نیروی خصم رفته بودند و به آن‌ها دستور ساخت پلی را داده بودند، در وسط این راه مجبور به ترک پل می‌شوند. زکی با وجود روحیه مبارزه‌طلبی که داشت با دستور مقامات، پل را رها می‌کند و برمی‌گردد اما این تصمیم در سراسر داستان روح وی را می‌آزارد؛ او با خودش می‌گوید:

«آه لو امتلأت رتئای بالبارود فی ذلک الیوم ... لو شَمَّمْتُ رائحة البارود لَکُنْتُ الآنَ شخصاً آخر. قالوا: لا تَفْعَلُوا شیئاً ... تَراجِعُوا، تَراجِعنا وتَترکنا الجسر» (منیف، ۱۹۸۷: ۳۴).

(ترجمه: آه اگر در آن روز ریه‌هایم از باروت پر می‌شد... اگر بوی باروت به مشام می‌خورد، اکنون فرد دیگری بودم. گفتند: کاری نکنید... برگردید، برگشتیم و پل را رها کردیم).

در این جمله، می‌توان یکی از مفاهیم اصلی اگزیستانسیالیسم، یعنی آزادی و انتخاب را مشاهده کرد. زکی نداوی، در آن لحظه با انتخابی روبرو بوده است؛ مبارزه یا عقب‌نشینی. انتخاب او، مسیر زندگی‌اش را تغییر داده است و اکنون از انتخاب خود پشیمان است. جمله (لو شَمَّمْتُ رائحة البارود لَکُنْتُ الآنَ شخصاً آخر) پشیمانی وی را نشان می‌دهد، او به دنبال معنایی عمیق‌تر برای زندگی بوده است. او احساس می‌کند که با عقب‌نشینی، فرصتی برای اثبات وجود خود را از دست داده است. این جستجو

برای معنا، یکی از دغدغه‌های اصلی اگزستانسالیست‌ها است. درگیری ذهن شخصیت اصلی در تصمیم‌گیری برای سرنوشت خود در طول داستان موج می‌زند:

«فَكَّرْتُ: يَجِبُ أَنْ أَفْعَلَ شَيْئًا. قُلْتُ فِي نَفْسِي: الْجِسْرُ بَدَايَةٌ، وَأَنَا مَعْطُوبٌ مُنْذُ يَوْمِ الْجَسْرِ» (همان: ۴۰).

(ترجمه: فکر کردم: باید کاری بکنم. با خودم گفتم: پل آغاز است و من از روز پل داغونم).

زکی نداوی آگاه از وجود خود و مسؤولیتش نسبت به زندگی خود است. جمله «يَجِبُ أَنْ أَفْعَلَ شَيْئًا» نشان می‌دهد که از وضع موجود خود رضایت کافی ندارد و به دنبال راه دیگری است که زندگی خود را با تصمیم متفاوت معنا ببخشد و رویداد پل را به عنوان نقطه عطفی در این جستجو می‌بیند. بنابراین وی احساس می‌کند که باید انتخاب کند و کاری انجام دهد. او برای گذر از این وضعیت به دنبال انتخاب‌های دیگری است و این امر حاکی از آزادی درونی انسان است که سرنوشت خود را، خودش رقم می‌زند.

«لَكِنَّكَ لَا تَتَّعِنُ لِأَحَدٍ أَنْ يَمْتَلِكَكَ ... أَنْتَ شَيْءٌ مُوَازٍ لِلْحُرِّيَّةِ» (همان: ۴۲).

(ترجمه: اما تو به کسی اجازه نمی‌دهی که تو را صاحب شود ... تو چیزی هم راستا با آزادی هستی).

در این جمله با اینکه زکی نداوی آن را خطاب به پرنده بیان می‌کند ولی می‌توان مفهوم اگزستانسالیستی از آن برداشت نمود. بخش اول جمله، بر مفهوم آزادی فردی تأکید می‌کند، اینکه انسان آزاد، کسی است که اجازه نمی‌دهد دیگران بر او تسلط یابند اما آنچه مفهوم آزادی اگزستانسیال را در بر دارد در بخش دوم این عبارت است که می‌گوید: «أَنْتَ شَيْءٌ مُوَازٍ لِلْحُرِّيَّةِ» در این جمله می‌توان به ماهیت وجودی انسان به عنوان موجودی آزاد اشاره کرد. انسان، نه تنها آزاد است، بلکه به نوعی با آزادی هم راستا است؛ این به معنای آن است که آزادی، بخش جدایی ناپذیر از ماهیت انسان است.

تصمیم‌گیری آگاهانه نشان از آگاهی انسان از انتخاب است و این آگاهی، همان است که در فلسفه اگزستانسالیسم به عنوان «آزادی» یاد می‌شود. در بخشی از رمان می‌توان دید که زکی نداوی مسؤولیت انتخاب خود را بر عهده می‌گیرد؛ چرا که در آزادی، انتخاب و در پس آن مسؤولیتِ انتخاب، دو جزو لاینفک هستند:

«قُلْتُ بِتَحَدٍّ: سَأَنْتَظِرُ وَلَا أَمَلٌ مِنَ الْإِنْتِظَارِ أَبَدًا. وَبِالتَّأَكِيدِ يَظْفَرُ مِنْ لَا يَتَعَبُ مِنَ الْإِنْتِظَارِ» (همان: ۴۳).

(ترجمه: با لحنی چالش‌برانگیز گفتم: منتظر خواهم بود و هرگز از انتظار خسته نمی‌شوم. البته کسی که از انتظار خسته نمی‌شود، پیروز می‌شود).

فرد باید تصمیم بگیرد که در برابر انتظار چه واکنشی نشان دهد: تسلیم شدن در برابر ناامیدی یا حفظ امید و ادامه تلاش. زکی نداوی که پس از بازگشت و ترک پل خود را ناکام و شکست خورده می‌یافت به دنبال تسلی خاطر بود تا بتواند روح خود را التیام بخشد. به همین خاطر تصمیم می‌گیرد که با شکار پرنده‌ای افسانه‌ای این احساس شکست را جبران کند:

«كَانَتْ الْبُنْدُقِيَّةُ مَمْدُودَةً، أَرَدْتُ مَلاحِقَةَ الشَّحْرُورِ لَكِنْ شَبَّحَهَا مَلَأَ رَأْسِي. قُلْتُ لِنَفْسِي: إِذَا أَطَلَقْتُ عَلَيَّ هَذَا النَّاسِكِ فَقَدْتُ الْبِرْكَهَ وَفَقَدْتُ الْمَلِكَةَ» (همان: ۷۳).

(ترجمه: تفنگ آماده شلیک بود، خواستم پرنده را دنبال کنم ولی خیال آن از سرم بیرون نمی‌رفت. با خودم گفتم: اگر به این بیچاره شلیک کنم برکت و ملکه را از دست خواهم داد).

در این جمله می‌توان حالت روحی و کشمکش درونی زکی نداوی را مشاهده کرد؛ حالتی که بیانگر یک لحظه تصمیم‌گیری حیاتی است. او که اسلحه‌ای در دست دارد و وسوسه تعقیب شکار می‌شود اما در لحظه دیگر، با تصور عواقب این عمل، از تصمیم خود منصرف می‌شود. ژان پل سارتر می‌گوید: «انسان در تک تک موارد گزینش دارد، یعنی برای هر فعل و تنها هر لحظه یک گزینش، بلکه برای هر لحظه، چند گزینش شکل می‌گیرد و حتی برای به هم زدن پلک چشم‌ها، گزینش و انتخاب نقش دارد» (غیاثی کرمانی، ۱۳۷۵: ۶۱). بنابراین، از منظر اگزستانسیالیسم، انسان موجودی است که در هر لحظه با انتخاب‌های مختلفی روبرو است. «منظور از انتخاب، تصمیم گرفتن درباره‌ی هر یک از حالت‌ها و اعمالی است که مجموعه آن‌ها زندگی شخص و ماهیت او را تشکیل می‌دهد» (سارتر، ۱۳۸۹: ۳۱). به این معنی که بشر با نگاهی عمیق به خود درمی‌یابد که در «شدن» خود تماماً آزاد است (یوسف ثانی، ۱۳۹۹: ۱۳۰). زکی نداوی با داشتن اسلحه در دست، اختیار کامل برای شلیک دارد. این نشان دهنده آزادی عمل اوست. اما در عین حال، به عواقب این عمل آگاه است و این آگاهی، او را مسؤول انتخاب‌هایش می‌کند. تردید و کشمکش درونی او نیز نشان می‌دهد که این آزادی انتخاب، اضطراب و دلهره در او به وجود آورده است؛ این اضطراب، ناشی از آگاهی او از آزادی و مسؤولیت است.

«آه لو استطعنا نَسَفَ الجسرِ الَّذِي بَيْنَاهُ بِأَيْدِينَا فِي تِلْكَ الْأَيَّامِ. كُنْتُ أَتَصَوَّرُ أَنَّنَا سَنَعْبُرُهُ... لَكِنَّ الْأَشْيَاءَ حَصَلَتْ فَجَاءَتْ... أَوْ هَكَذَا تَرَاءَتْ لَنَا، فَتَرَكْنَا الجسرَ وَمَشِينَا» (منيف، ۱۹۸۷: ۷۸).

(ترجمه: آه اگر می توانستیم پلی که آن روزها با دستان خودمان ساختیم را خراب کنیم. گمان می کردم که از آن عبور خواهیم کرد... ولی همه چیز به یکباره اتفاق افتاد... یا اینگونه به نظر ما رسید، پس پل را رها کردیم و به راه افتادیم).

این عبارت با لحنی سرشار از حسرت و اندوه، به گذشته‌ای اشاره می کند که در آن، گوینده و همراهانش پل ارتباطی‌ای ساخته‌اند اما به دلایل نامعلوم از آن عبور نکرده، و آن را رها کرده‌اند. ساختن پل، نمادی از یک انتخاب آگاهانه است. زکی نداوی و همراهانش با ساختن این پل، مسیری جدید را برای خود انتخاب کرده‌اند. اما ترک این پل، نشان دهنده انتخاب دیگری است که آن‌ها را به مسیر دیگری سوق می دهد. این تغییر مسیر، نشان می دهد که آزادی انسان محدود به یک انتخاب نیست، بلکه در هر لحظه با انتخاب‌های جدیدی مواجه می شود که سرنوشت او را تغییر داده، و معنای وجودی او را شکل می دهد. شخصیت اصلی داستان، همچنان با یادآوری گذشته و انتخابی که کرده به دنبال توجیه انتخاب خود است و با پیامدهای این انتخاب دست و پنجه نرم می کند تا از این طریق به درک عمیق تری از خود و موقعیت خود در جهان برسد. وی می گوید:

«قُلْتُ لِحَامِدٍ بَعْدَ أَنْ أَصْبَحْنَا بَعِيدِينَ عَنِ الجسرِ: لِمَاذَا تَرَكْنَا الجسرَ؟ لِمَاذَا لَمْ نَسْفِئْهُ؟» (همان: ۷۹).

(ترجمه: بعد از اینکه از پل دور شدیم به حامد گفتم: برای چه پل را ترک کردیم؟ برای چه خرابش نکردیم؟).

در این بیان، زکی در تلاش است تا به گذشته باز گردد و انتخاب‌های خود را مورد سؤال قرار دهد. تصمیم به ترک پل و تصمیم به عدم تخریب آن، نشان دهنده آزادی اراده انسان است.

«الإنسانُ ... ما هو الإنسانُ؟ هُوَ العادةُ، والعادةُ هي التي تَخْلُقُ كُلَّ شيءٍ... نَجْعَلُ وَاحِدًا صَيَادًا وَوَاحِدًا يَكْرَهُ الصَيْدَ» (همان: ۱۶۱).

(ترجمه: انسان... انسان چیست؟ [انسان] عادت است، و عادت است که هر چیزی را می آفریند... یکی را شکارچی و یکی را شکار می گرداند).

انسان‌ها از طریق انتخاب‌ها و عادات خود، هویتشان را می سازند. عادت‌ها نه تنها رفتارهای ما، بلکه تفکر و احساسات ما را نیز شکل می دهند. اگر چه عادت‌ها، ما را محدود می کنند، اما در عین حال،

نتیجه انتخاب‌های آزاد ما هستند. انسان‌ها می‌توانند عادت‌های خود را تغییر دهند و به این ترتیب، مسیر زندگی خود را تغییر دهند. افکار درونی زکی نداوی در این بخش به روشنی نشان می‌دهد که وی معتقد است انسان‌ها آزادانه مسؤول شکل‌گیری هویت خود هستند.

انسان اگزیستانسیالیست با آزادی مطلق روبرو است که می‌تواند آزردهنده باشد. رولو می^۱ معتقد است افرادی که شجاعت رویارویی با سرنوشت خود را ندارند، بخش بزرگی از آزادی خود را از دست می‌دهند. در نفی آزادی خود، آن‌ها نیز از مسؤولیت خود فرار می‌کنند، به طوری که مایل به انتخاب نیستند و در نتیجه بینش خود را نسبت به زندگی و هویت خود از دست می‌دهند که منجر به احساس پوچی و از خودبیگانگی می‌شود (می، ۱۹۸۱: ۲۵). در بخش پایانی داستان، زکی نداوی که ترک پل، پیوسته روح او را آزار می‌داد، برای آگاهی همه مردان تأکید دارد ولی انتظار طولانی مدت برای انجام کاری، باعث حالتی از فلج وجودی شده است:

«تَأْگَدْتُ أَنْ جَمِيعَ الرِّجَالِ يَعْرِفُونَ شَيْئاً كَثِيراً عَنِ الجَسْرِ، وَأَنْهُمْ يَنْتَظِرُونَ... يَنْتَظِرُونَ لِيَفْعَلُوا شَيْئاً» (منیف، ۱۹۸۷: ۲۱۳).

(ترجمه: مطمئن شدم که همه مردان چیز زیادی در مورد پل می‌دانند، و آن‌ها منتظرند... منتظرند تا کاری انجام دهند).

این عبارت نشان می‌دهد که مردان در پذیرفتن مسؤولیت انتخاب، تردید دارند؛ آن‌ها می‌خواهند از آزادی خود برای ایجاد تغییر استفاده کنند، اما ترس از عواقب احتمالی باعث فرار آن‌ها از مسؤولیت می‌شود و همچنان منتظرند که کاری انجام دهند. این دانستن و انجام ندادن کار، فرار آن‌ها از آزادی و مسؤولیت ناشی از آن را نشان می‌دهد.

با بررسی نمونه‌هایی از هر دو رمان چنین به نظر می‌رسد که در هر دو اثر، شخصیت‌های اصلی (سانتیاگو و زکی) با چالش‌های بزرگی روبرو هستند و در مبارزه‌ای تن به تن با طبیعت یا جامعه شرکت می‌کنند. این مبارزه، نمادی از مبارزه انسان با محدودیت‌ها و سرنوشت است. هر دو شخصیت، در مقابل این چالش‌ها پیوسته محکوم به انتخاب هستند که از آزادی اگزیستانسیال ناشی می‌شود. توماس فلین^۲ معتقد است، «انتخاب و گزینش، امری خویشتن ساز و آزادی بخش است» (فلین، ۱۳۹۱:

1. Rollo May

2. Thomas Flynn

۵۳). به طور خلاصه، آزادی اگزستانسیال یعنی شما آزادید انتخاب کنید که چه کسی باشید و چگونه زندگی کنید، اما این آزادی با مسؤولیت کامل همراه است و شما باید معنای زندگی خود را بسازید. افزون بر این، این انتخاب‌ها نه تنها بر سرنوشت شخصیت‌های داستان، بلکه بر درک و برداشت خوانندگان این دو رمان از اراده، پایداری و روح انسانی تأثیر می‌گذارند.

۲-۱-۲. تنها به دنبال معنا

آزادی انسان دارای دو نشانه است: از یک سو آزادی انسان نشان از نیرو و تمامیت استیلای انسان بر طبیعت و قدرت عقلانی دارد، از سوی دیگر این آزادی موجب تفرّد، تنهایی و ناامنی بیشتر در جهان و زندگی است. اگر انسان دارای آزادی نمی‌بود مطمئناً زندگی‌اش دارای معنی می‌بود، چرا که رنج و تحیری برای انسان پیش نمی‌آمد. انسان در جهان بی‌قرار و سرگردان بدون تکیه‌گاه و پرخطر، باید معنای زندگی خود را از روی آزادی و انتخاب خود اختیار کند (ر.ک: مظاهری، ۱۳۹۶: ۹۳).

سانتیاگو در طول مبارزه، تنها است. این تنهایی، او را مجبور می‌کند تا با خود روبرو شود و تصمیمات مهمی بگیرد. «کی‌یر کگارد معتقد بود که نباید هم‌رنج جماعت شد؛ چرا که این رفتار نشانه بی‌هویتی انسان است و در این صورت، فرد، اصالت خود را از دست می‌دهد. انسان زمانی که از عادت‌ها و هنجارها در زندگی عبور کند، خود را می‌یابد و این گونه زندگی‌اش را معنادار می‌کند» (حسن‌زاده میرعلی، ۱۳۹۸: ۴۹). بنابراین می‌توان گفت؛ تنهایی در اگزستانسیالیسم، فرصتی برای کشف خود حقیقی است. از دیدگاه یالوم آگاهی از تنهایی و حس مسؤولیت‌پذیری ما را به سمت زندگی اصیل، کامل و معنادار رهنمون می‌سازد (امیری، ۱۳۹۷: ۱۳). سانتیاگو در جایی از داستان می‌گوید:

“ee eee eeeee ee aeeee ee eaa aaa aB Bi i i is aaa eeeeeeee

(ترجمه: به هنگام پیری، انسان نباید تنها باشد. اما چاره‌ای نیست) (همینگوی، ۱۳۷۶: ۷۰)

این تنهایی برای او آزاردهنده است اما امکان تغییر شرایط را نیز ندارد. «با اینکه انسان به تنهایی قادر است هویت خویش را بسازد، اما ناگزیر است در این راه با دیگران نیز ارتباط برقرار کند. در این مکتب، به ارتباط انسان با دیگران اهمیت خاصی داده شده است» (حسن‌زاده میرعلی، ۱۳۹۸: ۴۵). در پیری، با کاهش روابط اجتماعی، ممکن است فرد احساس کند که بخشی از هویت خود را از دست

داده است. زیرا در پیری فرد با مرور انتخاب‌های گذشته خود ممکن است احساس پشیمانی یا ناکامی کند. اما پیرمرد این تنهایی را فرصتی برای شناخت و یافتن معنا می‌داند، او می‌گوید:

“cc c eeeee e ag gg gg gggg ii iii ii i iiiii i ie eeeeeæ eaaaa a aaeoeee
in the world. Now we are joined together and have been since noon. And no
eee ee eeee æeee eee ef””

(ترجمه: راهی که من برگزیده‌ام آن است که به درون اعماق بروم و او را در پس همه مردم پیدا کنم. در پس همه مردم دنیا. حال ما به هم پیوسته‌ایم و از ظهر به این طرف با هم بوده‌ایم و کسی نیست که به او یا به من کمک کند) (همینگوی، ۱۳۷۶: ۷۴)

در اینجا سانتیاگو اذعان می‌کند که به طور آگاهانه راهی را برگزیده است که نشان از آزادی او در انتخاب مسیر زندگی دارد. این انتخاب، برخاسته از درون و اراده فرد است و او را مسؤول نتایج آن می‌سازد. او در پس همه مردم و در تنهایی خود، به هدفی که آرزوی آن را داشت، دست یافته بود. اینکه انسان در جهانی پر از جمعیت به دنبال خلوتی برای خود باشد و احساس انزوا کند، تجربه رایج انسان معاصر است. انسان در پس این تنهایی، برای یافتن معنا در زندگی خود تلاش می‌کند تا از وانهادگی بیرون آید و حس پوچی و ناامیدی نکند.

پیرمرد که در آن دریای بی‌کران به دنبال صید بزرگ بود، با صدای ملایم و رسا گفت:

“Fhhhh h aall llll ll l uuuf ‘ Ittt tt t tttt ttt ttt tt I ad d ea””

(ترجمه: آهای ماهی بزرگ، آنقدر منتظرت می‌مانم تا بمیرم) (همان: ۷۸).

پیرمرد با تصمیم انتظار سعی می‌کند که در برابر احساس پوچی و بیهودگی مقاومت کند و به زندگی خود معنا بخشد و در این راه با چالش‌های گوناگونی روبرو می‌شود. زمانی که ماهی به بالای آب آمد و پیرمرد، بزرگی آن را به چشم دید احساس کرد که در برابر آن باید خود را نشان دهد و گفت:

“I hhhh h cddddddd ddd aaa t tttt tt nnn I a.. Btt nnnnnn dddd dæ eee
cramped ha... ee i ii t III I Im meee aaa aaa a a al III I llll ee””

(ترجمه: ای کاش من هم می‌توانستم به او نشان دهم که چگونه مردی هستم، اما دست مچاله شده‌ام را

خواهد دید. بگذار او گمان کند، من مردتر از آنم که هستم و چنین هم خواهد بود) (همان: ۹۸).

دریا در این داستان، نمادی از پوچی و بی‌معنایی وجود است. سانتیاگو با مبارزه با این ماهی غول-پیکر، در واقع در حال مبارزه با احساس پوچی و بی‌معنایی زندگی خود است. او می‌خواهد به خود ثابت کند که هنوز هم قادر به انجام کارهای بزرگ است.

سارتر انسان را موجودی وانهادی می‌داند که هیچ عاملی نمی‌تواند آزادی را از او بگیرد و او همواره در حال انتخاب است (ر.ک: حسن‌زاده میرعلی، ۱۳۹۸: ۴۶). وانهادگی متضمن این معنی هست که ما، شخصا هستی خود را انتخاب می‌کنیم (سارتر، ۱۳۸۹: ۴۷). باور به «آزادی اگزستانسیال» یا «وجودی» از طریق لمس بی‌پایگی و پرتاب‌شدگی انسان در جهان عاری از معنا صورت می‌گیرد. انسان به تمام مسؤول چیستی خود است، نه به این دلیل که در جهان بدون معنا پرتاب شده است بلکه از آن جهت که مسؤول و آزاد خلق شده است (ر.ک: یوسف ثانی، ۱۳۹۹: ۱۱۷) و همین آزادی او را مسؤول کارهای خود می‌سازد. سانتیاگو با اینکه با سختی شرایط روبرو شده بود و آرزو داشت که جای آن ماهی باشد ولی همچنان اراده و هوش که لازمه انتخاب و اختیار است را نفی نمی‌کرد،

“I hhhh haa s eee , , , , , tth eeeegggggggg aas agatttt yyyyyy llll add yy ttt ellecccc”

(ترجمه: ای کاش من به جای آن ماهی بودم، البته به جز اراده و هوش) (همینگوی، ۱۳۷۶: ۱۰۰).

می‌توان گفت که آرزوی تبدیل شدن به ماهی، نوعی گریز از مسؤولیت را به همراه دارد و این که پیرمرد برای وجود یافتگی به نوع ساده‌تر وجودی پناه می‌برد؛ زیرا این نوع از وجودیت با ماهیت همراه است؛ با این تفاوت که از هستی‌اش خبر ندارد و آزاد نیست. اما انسان به فراخور آزاد بودنش، ماهیت خود را، خود می‌سازد.

یافتن معنا برای زندگی و انتخاب هدفی متعالی برای آن، به سبب اینکه انسان آزاد است، بر عهده او است. یافتن معنا در زندگی، زندگی را از پوچی و تهی بودن می‌رهاند و در جمیع نحله‌های فکری، یافتن معنا برای زندگی، امری مطلوب و ارزشمند است (ر.ک: نوروزی، ۱۴۰۱: ۱۶۶). زکی نداوی از گذشته خود نمی‌تواند گذر کند و با مرور خاطرات سعی می‌کند معنایی برای زندگی خود بیابد. او در این مسیر برای رهایی از حس ناکامی به خاطر ترک پل، در انتظار شکار پرنده‌ای زیبا و افسانه‌ای بود و پرندگان دیگر را زیر نظر داشت و این موجودات را با خود و نوع بشر مقایسه می‌کند و می‌گوید:

«قُلْتُ لِنَفْسِي: الطُّيُورُ مَخْلُوقَاتٌ جَسْرَةٌ وَتَخْتَلِفُ عَنِ الْإِنْسَانِ، فَهِيَ لَا تَتَخَلَّى عَنْ أَعْشَائِهَا. لَكِنَّ مَا هُوَ الْعُشُّ؟

أَجَبْتُ بِأَسَى: الْعُشُّ وَطَنُ الطَّيْرِ ... أَمَا الْبَشَرُ ...» (منيف، ۱۹۸۷: ۲۲).

(ترجمه: با خودم گفتم: پرندگان موجودات جسوری هستند و با انسان فرق دارند، لانه‌هایشان را ترک نمی‌کنند. ولی لانه چیست؟ با ناراحتی جواب دادم: لانه وطن پرنده است... اما انسان...).

تفکر جستجوگر زکی وی را با پرسش «لکنَّ ما هو العُشُّ؟» روبرو می‌کند، در واقع این پرسش جستجویی است برای یافتن هویت انسان و درک او از زندگی. پرنده به طور طبیعی لانه‌ای دارد که به عنوان خانه و پناهگاه محسوب می‌شود، اما انسان در دنیای مدرن، اغلب احساس می‌کند که فاقد چنین مکانی است. این فقدان، منجر به احساس بیگانگی و تنهایی می‌شود. انسان مانده پرنده به طور غریزی و طبیعی نمی‌تواند به مکانی امن و آرام برسد. چرا که این سیر طبیعی پرندگان است اما انسان برای وجودیت و آفریدن باید تلاش و کوشش داشته باشد، معنای وجودی خود را با انتخاب خود بسازد. زکی نداوی در این تلاطم روحی احساس پوچی و بی‌معنایی دارد وی می‌گوید: «فأنا لستُ أكثر من مَملَّةٍ معفِرةٍ في أحسنِ الحالاتِ» (همان: ۶۰). (ترجمه: من در بهترین حالت بیشتر از یک مورچه کثیف نیستم). این عبارت با لحنی ناامیدانه و حاوی احساس بی‌ارزشی، بیانگر دیدگاه فرد نسبت به خودش است. حس منفعل بودن زکی باعث شده است که خود را به یک مورچه تشبیه کند که حتی در بهترین شرایط هم موجودی بی‌اهمیت است. در واقع وی با نفی ارزش خود، به دنبال یافتن هویت و جایگاه خود در جهان است اما این جستجو با احساس شکست و ناامیدی همراه شده است. گاهی اوقات انسان به دنبال شکست است تا از بار مسؤولیت رها شود یا به نوعی خود را مجازات کند. نداوی در این داستان با خطاب به سگش وردان می‌گوید:

«الهزيمةُ يا وردانُ تفرِّقُ في دِماننا. نُحِبُّ أن ننهزمَ. نلتذُّ. نبحثُ عنها في كُلِّ مكانٍ، دونَ تعبٍ، حتَّى نَجدها» (همان: ۱۳۷).

(ترجمه: یا وردان، شکست، خون ما را فرا گرفته است. دوست داریم شکست بخوریم. لذت می‌بریم. هر جا دنبالش می‌گردیم، بدون خستگی، تا آن را پیدا کنیم).

عبارت «نبحثُ عنها في كُلِّ مكانٍ» نشان می‌دهد که انسان به دنبال یافتن معنا و هدف در زندگی است اما بعضی وقت‌ها، انسان این معنا را در شکست و رنج جستجو می‌کند. همین انتخاب شکست به جای پیروزی نیز خود نشان دهنده آزادی انسان در انتخاب سرنوشت خود است.

«لا تُخَفْ، لَنْ أُنْتَقِمَ مِنْكَ، سَأُنْتَقِمُ مِنْ غَيْرِكَ ... مِنَ الَّذِينَ قَادُونَا إِلَى الْهَزِيمَةِ ... لَا ... يَجِبُ أَنْ أَبْدَأَ بِزُكِيِّ نَدَاوِيِّ ... يَجِبُ أَنْ تُشَارِكَنِي فِي هَذَا الْإِنْتِقَامِ» (همان: ۱۵۱).

(ترجمه: نترس، از تو انتقام نخواهم گرفت، از کسی غیر تو انتقام خواهم گرفت... از کسانی که ما را به شکست هدایت کردند... نه... باید از زکی نداوی شروع کنم... باید در این انتقام با من مشارکت کنی).

احساس شکست و خیانت، به ویژه هنگامی که توسط افرادی که به آن‌ها اعتماد شده است اتفاق بیافتد، می‌تواند احساس پوچی و بی‌معنایی عمیقی را در فرد ایجاد کند. در اینجا زکی نداوی انتقام را به عنوان راهی برای بازگرداندن معنا و عدالت در زندگی می‌بیند؛ وی با انتقام جویی تلاش می‌کند تا به نوعی بر احساس شکست و خیانت غلبه کند و به خود ثابت کند که هنوز هم قدرتمند است. نداوی در پی شناخت بیشتر از خود است:

«أَيُّ نَوْعٍ مِنَ الرِّجَالِ هُوَ زَكِي نَدَاوِي؟ يُكَلِّمُ الأشجارَ والحجارةَ، يُكَلِّمُ النَّهْرَ والجسرَ، يَعْتَبِرُ وردانَ صَدِيقَهُ الوحيدَ... و ينتظرُ» (همان: ۱۸۹).

(ترجمه: زکی نداوی چه نوع مردی است؟ با درختان و سنگ‌ها صحبت می‌کند، با رودخانه و پل صحبت می‌کند، وردان را تنها دوست خود می‌داند... و منتظر می‌ماند).

نداوی با این رفتار تلاش می‌کند تا به این پرسش بنیادین پاسخ دهد که «من که هستم؟» و «هدف من از زندگی چیست؟» او خود را مسؤول زندگی خود می‌داند که به تنهایی باید معنای زندگی خود را بیابد.

جستجو برای معنا، یکی از دغدغه‌های اصلی اگزیستانسیالیست‌ها است. شخصیت‌های رمان اغلب احساس تنهایی و انزوا می‌کنند. این تنهایی، باعث می‌شود تا آن‌ها به درون خود رجوع کنند و به دنبال معنای زندگی بگردند.

۳. نتیجه‌گیری

آزادی، به عنوان یکی از مفاهیم بنیادین فلسفه اگزیستانسیالیسم، به معنای آزادی انسان برای انتخاب و شکل دادن به زندگی خود است. این آزادی، به معنای مسؤولیت‌پذیری فرد نسبت به انتخاب‌های خود است. اگزیستانسیالیست‌ها بر این باورند که انسان در جهانی پرتاب شده است که فاقد معنای از پیش تعیین شده‌ای است و معنای زندگی را خود انسان باید بیافریند. این آزادی، اگرچه به انسان امکان می‌دهد تا زندگی خود را به شکلی مطلوب شکل دهد، اما همراه با اضطراب و دلهره‌ی ناشی از مسؤولیت انتخاب نیز هست. در رمان‌های پیرمرد و دریا و حین ترکنا الجسر، مفهوم آزادی اگزیستانسیالیستی به شیوه‌های مختلف بازتاب یافته است. در دل این رمان‌ها، با دو شخصیت روبرو می‌شویم که هر یک به

نوبه خود، سفری عمیق در اعماق وجود انسان را آغاز می‌کنند. سانتیاگو، پیرمرد ماهیگیر کوبایی، در مواجهه با طبیعت خشن و جامعه‌ای که او را به حاشیه رانده است، به نمادی از اراده راسخ و پایداری انسان تبدیل می‌شود؛ او با انتخاب آزادانه خود برای ادامه مبارزه، به ما می‌آموزد که حتی در سخت‌ترین شرایط، روح انسان می‌تواند بر محدودیت‌ها فائق آمده و به ارزش‌های خود پایبند بماند. آزادی سانتیاگو، آزادی‌ای است که با مسئولیت همراه است و او با پذیرش مسئولیت انتخاب‌های خود، به معنای زندگی خود شکل می‌دهد. در رمان *حین ترکنا الجسر* نیز با روایتی متفاوت، با مفاهیم اگزستانسیالیستی مواجه می‌شویم. شخصیت‌های این رمان در موقعیت‌هایی قرار می‌گیرند که آن‌ها را مجبور به انتخاب‌های دشوار و پذیرش مسئولیت اعمال خود می‌کند. این رمان، با زبانی تأثیرگذار، به خواننده کمک می‌کند تا به پرسش‌های بنیادین درباره معنا و هدف زندگی پاسخ دهد و به این نتیجه برسد که آزادی، اگرچه هدیه‌ای ارزشمند است، اما با مسئولیت و اضطراب همراه است. زکی نداوی، شخصیت اصلی این رمان، در مواجهه با موقعیت‌های مختلف مجبور است تصمیمات مهمی بگیرد و مسئولیت این انتخاب‌ها را نیز بپذیرد. اگر چه این دو رمان از منظر موضوع و سبک متفاوت هستند، و به شیوه‌های مختلف به موضوع آزادی اگزستانسیال می‌پردازند، اما در یک نکته رویکرد مشترکی دارند و آن اینکه آزادی، یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های انسان است که او را قادر می‌سازد تا به عمق وجود خود سفر کند و به پرسش‌های بنیادینی درباره زندگی و هستی بیندیشد و از این رهگذر به زندگی خود معنا بخشد. تحلیل تطبیقی این دو رمان نشان می‌دهد که چگونگی مواجهه با آزادی و مسئولیت، مسیر خودسازی و معنایابی انسان را تعیین می‌کند؛ از یک سو، پذیرش شجاعانه انتخاب‌ها توسط سانتیاگو به خلق شرافت و معنا منجر می‌شود و از سوی دیگر، گریز از این بار وجودی زکی نداوی به ناکامی در اصالت و خودسازی می‌انجامد. این مقایسه، جهان‌شمولی تجربیات بنیادین انسانی نظیر آزادی، اضطراب و جستجوی معنا را در بستر فرهنگ‌های گوناگون تأیید می‌نماید.

منابع

- احمدی، بابک (۱۳۸۸). *سارتر که می‌نوشت*، چاپ سوم، تهران: مرکز.
 امیری، مهسا؛ علیزمانی، عباس (۱۳۹۷). «بررسی تنهایی اگزستانسیال در دنیای مدرن و روش‌های مواجهه با آن با تکیه بر آراء اروین یالوم»، *غرب‌شناسی بنیادی؛ پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*، سال نهم، شماره ۱،

بلاکهام، هـ ج (۱۳۷۲). شش متفکر اگزیستانسیالیست، ترجمه: محسن حکیمی، چاپ دوم، تهران: مرکز. حسن زاده میرعلی، عبدالله؛ پور سلیمی، سعیده (۱۳۹۸). «بررسی گرایش‌های اگزیستانسیالیستی در داستان؛ روی ماه خداوند را ببوس»، *رخسار زبان*، شماره ۸، ۴۰-۵۶. داد، سیما (۱۳۸۲). *فرهنگ اصطلاحات ادبی*، تهران: مروارید.

سارتر، ژان پل (۱۳۸۱). *اخلاق اگزیستانسیالیستی*، ترجمه: حسین نوروزی تیمورلویی، نامه فلسفه، ۱۰۵-۱۱۴. سارتر، ژان پل (۱۳۸۹). *اگزیستانسیالیسم و اصالت بشر*، ترجمه: مصطفی رحیمی، چاپ سیزدهم، تهران: نیلوفر. عزیزاده، ناصر (۱۳۸۴). «همینگوی و داستان پیرمرد و دریا»، *فصلنامه دانشگاه تربیت معلم آذربایجان*، سال ۲، شماره ۵، ۳۵-۴۴.

علیشاهی، میترا؛ مهدوی آرا، مصطفی؛ علوی، سید محمد کاظم (۱۳۹۷). «بررسی مؤلفه‌های فمینیسم اگزیستانسیالیستی در رمان *آنا آحیا اثر لیلی بعلبکی*»، *فصلنامه لسان مبین (پژوهش ادب عربی)*، سال دهم، شماره ۳۴، ۹۳-۱۱۲.

<https://doi.org/10.30479/lm.2019.9875.2715>

غیاثی کرمانی، محمدرضا (۱۳۷۵). *اگزیستانسیالیسم عصیان و شورش*، مؤلف. فروم، اریک (۱۳۷۰). *گریز از آزادی*، ترجمه: عزت الله فولادوند، چاپ ششم، تهران: مروارید. فلین، توماس (۱۳۹۱). *اگزیستانسیالیسم*، ترجمه: حسین کیانی، تهران: بصیرت. کرنستون، موریس (۱۳۷۰). *تحلیلی نوین از آزادی*، ترجمه: جلال الدین اعلم، چاپ سوم، تهران: امیرکبیر. مصلح، علی اصغر (۱۳۸۷). *تقریری از فلسفه‌های اگزیستانس*، چاپ دوم، تهران: پژوهشگاه و فرهنگ اندیشه اسلامی. مظاهری، حبیب؛ عزیزمانی، امیر عباس (۱۳۹۶). «بررسی مواجهه با رنج آزادی اگزیستانسیال و راه‌های گریز از رنج آزادی از منظر اروین یالوم و مولانا»، *جستارهای فلسفه دین*، سال ششم، شماره ۶، ۸۹-۱۰۷. منیف، عبدالرحمن (۱۹۸۷). *حین ترکنا الجسر*، ط ۴، بیروت: المؤسسة العربیه للدراسات و النشر.

ناظریان، هومن؛ پرچگانی، فاطمه؛ درویشی، میلاد (۱۳۹۶). «تحلیل رمان فی المنفی اثر ژرژ سالم بر مبنای مکتب

اگزیستانسیالیسم»، *پژوهش نقد ادب معاصر عربی*، سال هفتم، ۶۷-۸۷. DOI:

<http://dx.doi.org/10.29252/mcal.7.12.67>

نوالی، محمود (۱۳۷۹). *فلسفه‌های اگزیستانس و اگزیستانسیالیسم تطبیقی*، چاپ دوم، تبریز: دانشگاه تبریز. نوالی، محمود (۱۳۸۳). *نگرش اگزیستانسیالیستی (مجموعه مقالات)*. چاپ اول، تبریز: دانشگاه تبریز. نوروزی، یعقوب؛ بابازاده اقدم، عسکر؛ محمدی، مجید (۱۴۰۱). «بازتاب فلسفه در شعر شفیعی کدکنی بر اساس رویکرد اگزیستانسیالیسم»، *کاوش نامه ادبیات تطبیقی*، دوره دوازدهم، شماره ۲، ۱۵۱-۱۷۲. DOI:

10.22126/JCCL.2021.6003.2213

همینگوی، ارنست (۱۳۷۶). *پیرمرد و دریا*، ترجمه: سودابه آشنا، چاپ دوم، تهران: رهنما. یالوم، اروین (۱۳۹۳). *روان‌درمانی اگزیستانسیال*، ترجمه: سیده حبیب، چاپ پنجم، تهران: نی.

یوسف ثانی، سید محمود؛ رضایی نیارکی، بنفشه (۱۳۹۹). «آزادی اگزیستانسیال از منظر اروین یالوم و عین القضات همدانی»، *دوفصلنامه پژوهش‌های عرفانی*، سال سوم، شماره ۳، ۱۱۷-۱۳۲.

References

- Ahmadi, B. (2009). *Sartre as He Wrote*, 3rd edition, Tehran: Markaz Publications. (in Persian).
- Alishahi, M., Mahdavi Ara, M., Alavi, M. K. (2018). "An Examination of Existential Feminist Components in Laila Baalbaki's Novel *Ana Ahya*," *Lesan-e Mobin Quarterly (Research in Arabic Literature)*, Vol. 10, No. 34, 93-112. (In Persian). <https://doi.org/10.30479/lm.2019.9875.2715>.
- Alizadeh, N. (2005). Hemingway and the Story of "The Old Man and the Sea," *Quarterly Journal of Tarbiat Moallem University of Azerbaijan*, 2(5), 35-44. (In Persian).
- Amiri, M., Alizamani, A. (2018). "Examining Existential Loneliness in the Modern World and Ways of Facing It, Based on Irvin Yalom's Views," *Fundamental Western Studies; Research Institute for Humanities and Cultural Studies*, 9(1), 1-23. (In Persian).
- Blackham, H. J. (1993). *Six Existential Thinkers*, Translated by; Mohsen Hakimi, 2nd ed., Tehran: Nashr-e Markaz. (in Persian).
- Cranston, M. (1991). *A New Analysis of Freedom*, Translated by; Jalaluddin Alam, 3rd ed., Tehran: Amir Kabir. (in Persian).
- Dad, S. (2003). *Dictionary of Literary Terms*, Tehran: Morvarid Publications. (In Persian)
- Flynn, T. (2012). *Existentialism*, Translated by; Hossein Kiani, Tehran: Basirat Publications. (In Persian).
- Fromm, E. (1991). *Escape from Freedom*, Translated by; Ezzatollah Fouladvand, 6th ed., Tehran: Morvarid. (In Persian).
- Ghiasi Kermani, M. R. (1996). *Existentialism: Rebellion and Uprising*, Moalef Publications. (In Persian).
- Hasanzadeh Mirali, A., Poorsalimi, S. (2019). "An Examination of Existentialist Tendencies in the Story; *Kiss the Moon of God*," *Rokhsaar-e Zaban*, No. 8, 40-56. (In Persian).
- Hemingway, E. (1997). *The Old Man and the Sea*, trans.: Soodabeh Asha, 2nd edition, Tehran: Rahnama Publications. (In English).
- Sartre, J. (2002). Existentialist Ethics, Translated by; Hossein Norouzi Teimourloui, *Nameh-ye Falsafeh*, 105-114. (In Persian).
- Sartre, J. (2010). *Existentialism and Humanism*, Translated by; Mostafa Rahimi, 13th edition, Tehran: Niloofar Publications. (In Persian).

- Mazaheri, H., Alizamani, A. (2017). "Examining the Confrontation with the Pain of Existential Freedom and Ways to Escape the Pain of Freedom from the Perspective of Irvin Yalom and Rumi," *Philosophical Studies of Religion*, 6(6), 89-107. (In Persian).
- Mosleh, A. A. (2008). *An Account of Existential Philosophies*, 2nd edition, Tehran: Research Institute for Islamic Culture and Thought. (In Persian).
- Munif, A. R. (1987). *When We Left the Bridge*, 4th edition, Beirut: Arab Institute for Studies and Publishing. (In Arabic).
- Navali, M. (2000). *Existential Philosophies and Comparative Existentialism*, 2nd edition, Tabriz: Tabriz University Press. (in Persian).
- Navali, M. (2004). *An Existentialist Approach (Collection of Articles)*, 1st ed., Tabriz: Tabriz University Press. (In Persian).
- Nazemian, H., Parchgani, F., Darvishi, M. (2017). "Analysis of Georges Salem's Novel *Fi al-Manfa* based on Existentialism," *Research in Contemporary Arabic Literature Criticism*, Vol. 7, 67-87. (In Persian). DOI: <http://dx.doi.org/10.29252/mcal.7.12.67>.
- Norouzi, Y., Babazadeh Aghdam, A., Mohammadi, M. (2022). "Reflection of Philosophy in Shafiei Kadkani's Poetry Based on the Existentialist Approach," *Comparative Literature Research Journal*, 12(2), 151-172. (In Persian). DOI: 10.22126/JCCL.2021.6003.2213.
- Yalom, I. (2014). *Existential Psychotherapy*, translated by; Sepideh Habib, 5th edition, Tehran: Ney Publications. (In Persian).
- Yousef Sani, M., & Rezaei Niarki, B. (2020). "Existential Freedom from the Perspective of Irvin Yalom and Ain al-Quzat Hamadani," *Bi-Quarterly Journal of Mystical Research*, 3(3), 117-132. (In Persian).

التحليل الوجودي لمفهوم الحرية في روايتي الشيخ والبحر لارنست همنغواي وحين تركنا الجسر لعبدالرحمن

منيف

عبدالأحد غيبي^١ | مهين حاجي زاده^٢ | مايه گوزل بهمن^٣

١. الكاتب المسؤول، الأستاذ في قسم اللغة العربية و آدابها، كلية الآداب و العلوم الإنسانية، جامعة الشهيد مدني بأذربيجان، تبريز، ايران. العنوان الإلكتروني:

Abdolahad@azaruniv.ac.ir

٢. الأستاذة في قسم اللغة العربية و آدابها، كلية الآداب و العلوم الإنسانية، جامعة الشهيد مدني بأذربيجان، تبريز، ايران. العنوان الإلكتروني: hajjzadeh@azaruniv.ac.ir

٣. طالبة الدكتوراه في قسم اللغة العربية و آدابها، كلية الآداب و العلوم الإنسانية، جامعة الشهيد مدني بأذربيجان، تبريز، ايران. العنوان الإلكتروني:

mayagozal.bahman@azaruniv.ac.ir

معلومات المقال	الملخص
نوع المقال: مقالة محكمة	يعد مفهوم الحرية من أكثر المفاهيم الفلسفية تعقيدا واتساعا وقد ظل محط أنظار الفلاسفة على مر العصور. تقدم الفلسفة الوجودية التي تهتم بوجود الإنسان، رؤية فريدة لمفهوم الحرية. في هذه الفلسفة، يرى الإنسان كائنا حرا مسؤولا عن بناء حياته واختيار مصيره. يرى الوجوديون أن الإنسان بخلاف الكائنات الأخرى، ليس مقيدا بطبيعة مسبقه، بل يشكل هويته الخاصة من خلال الخيارات التي يتخذها بحرية طوال حياته. يعتمد هذا البحث على المنهج الوصفي - التحليلي لدراسة أبعاد الحرية في الفلسفة الوجودية وتأمل تجسيدها في روايتي الشيخ والبحر وحين تركنا الجسر. أبطال هاتين الروايتين يواجهون تحديات صعبة ويتخذون قرارات مصيرية، يجدون أنفسهم أمام ضرورة تحمل مسؤولية اختياراتهم. تهدف هذه الدراسة إلى إبراز كيفية تضال هؤلاء الأبطال مستندين إلى حريتهم الوجودية، ضد قيود الحياة و تحدياتها، ووصولهم في النهاية إلى فهم أعمق لمعنى الوجود. تُظهر هاتان الروايتان أن مواجهة الحرية والمسؤولية تُشكّل مسار بناء الذات وإيجاد المعنى. فقبول سانتياغو الشجاع لخيارته يؤدي إلى الكرامة والمعنى، بينما تمزّب زكي نداوي من هذا العبء الوجودي يجرمه من الأصالة وبناء الذات. تؤكد هذه المقارنة علمية التجارب الإنسانية الأساسية، مثل الحرية والبحث عن المعنى، في مختلف الثقافات.
الوصول: ١٤٤٦/١١/٠٤	
التقيح والمراجعة: ١٤٤٧/٠٣/٢٩	
القبول: ١٤٤٧/٠٣/٣٠	
الكلمات الدلّيلية: الوجودية، الحرية، الشيخ والبحر، حين تركنا الجسر، ارنست همنغواي، عبدالرحمن منيف.	

الإحالة: غيبي، عبدالأحد؛ حاجي زاده، مهين؛ بهمن، مايه گوزل (١٤٤٦). التحليل الوجودي لمفهوم الحرية في روايتي الشيخ والبحر لارنست همنغواي وحين تركنا الجسر لعبدالرحمن

منيف. بحوث في الأدب المقارن، ١٥ (٤)، ١٢٣-١٤٩.

© الكتاب.

النشر: جامعة رازي

DOI: 10.22126/jcc1.2025.12113.2691

شرویش گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتمال جامع علوم انسانی